

WAT SPOKEN WE EIGENLIJK UIT?

Of: Steven zet ons aan de denk.

Hans Vergeer

In Moer 1975:5 is 'The complete mother tongue curriculum' van Steven ten Brinke reeds besproken. Daarom volgt er nu een korte bespreking van Interkom-redacteur Hans Vergeer, die verscheidene jaren bij havo/vwo heeft gewerkt en nu op een Sociale Academie les geeft. Hans Vergeer bekijkt dit boek vooral op zijn praktische bruikbaarheid. Het is een moeilijk boek. Dus in dat opzicht niet zo praktisch. Wat niet wegneemt dat het wel een belangrijk boek is voor de leraar moedertaal om zijn 'doen' op basis van 'denken' te verantwoorden.

1 AVOND

Even na negen uur stapte hij zijn werkkamer binnen. Hij draalde een halve minuut voor de boekenkast, zijn ogen op en neer gaand langs de vertrouwde titels, maar nam toen vastberaden plaats achter zijn bureau. Wat was er vanavond weer te doen? Eens een blik in de lerarenagenda werpen: morgen zes uur, 2C, 2D, 5 HAVO-2, 1G, een tussenuur, 5 Gym en tenslotte nog 1B. Die tweede klassen hebben spreekbeurten, daar is gelukkig niks aan voor te bereiden, wel lekker ontspannen beginnen zo, wat geklets van die leerlingen. Voor de brugklassen het volgende lesje grammatika, waar waren ze ook alweer? oh ja, lijdend voorwerp. En die 5 HAVO was ergens in de achttiende eeuw beland. Of maar een opstellessen, want schrijven leren ze toch nooit. Tekstverklaren trouwens evenmin. Bellamy, het konstrueren van een schema of het beantwoorden van vragen bij een tekst? Voor die Gym-lui kan ik wel wat over van Schendel vertellen, dat verhaal over die Hollandse en Italiaanse periodes gaat er altijd wel in en zo blijft de literatuur tenminste lekker overzichtelijk.

Na deze bepaling van het lesprogramma voor de volgende dag ging hij opgewekt aan de slag. Proefwerk na proefwerk verdween van het stapeltje links om na een tiental minuten voorzien van wat rode letters en een cijfer op een groeiend stapeltje rechts neer te dwarrelen. Daartussen lagen op het bureau de laatste nummers van Interkom, Levende Talen, De Nieuwe Taalgids en Moer, sommige nog keurig gekleed in hun adresbandje. Op een rekje aan de wand lagen nog wat proefwerken tekstverklaring, de schoolboeken en handboeken van Knuvelde, Griffioen en Ten Brinke. Je bent tenslotte zoveel tijd aan korrektie kwijt dat je al die nieuwe boeken en tijdschriften alleen in de vakantie kunt lezen. Als alle proefwerken hun rode merkjes gekregen hebben, dooft hij het licht om van zijn welverdiende nachtrust te gaan genieten. Alles voor de dag van morgen is weer gereed.

2 PLUS OF MIN

Bepalen welk cijfer je geeft en welke lessen je morgen geeft (jij geeft en zij ontvangen)

veronderstelt een keuze. Je kiest of het grammatika, literatuur of opstellen wordt. Je kiest de manier waarop je de lessen geeft. Je kiest wie je een beurt geeft. Je kiest welk boek je gebruikt. Lesgeven is voortdurend kiezen.

Hoe kies je nu? Grijp je zomaar wat uit de enorme voorraad mogelijkheden of neem je uit diezelfde enorme voorraad weloverwogen wat het beste voor jou is, wat het beste voor je leerlingen is? En als je weloverwogen handelt, volgens welke criteria beslis je dan, op welke argumenten is jouw redelijke gedrag gebaseerd?

Steven ten Brinke heeft een boek geschreven, dat het doen van een keuze gemakkelijker maakt. Het is getiteld *The complete mother-tongue curriculum* en heeft als ondertitel *A tentative survey of all the relevant ways of teaching the mother tongue in secondary education*. Aan het kiessysteem van Steven heeft Guus de Bakker in een ouder Moernummer al aandacht besteed (zie Moer 1975:5, p. 255-260). Ik wil zijn verhaal niet herhalen en veronderstel het als bekend: dus ieder die het nog niet gelezen heeft, haalt het nu uit zijn boekenkast en komt over een kwartier weer op deze plaats terug.

Ruwweg bezien kunnen mensen die met onderwijs bezig zijn in twee soorten verdeeld worden, de twee uitersten van de schaal: de theoretici die ver van de praktijk afstaan en de praktijkmensen die geen tijd hebben om de nieuwe theorie bij te houden.

Geslaagd onderwijs bestaat slechts bij de gratie van het contact tussen de top en de basis. Theoretici formuleren nieuwe ideeën over onderwijs. Vaak zijn deze te weinig door de praktijk geïnspireerd of, als dat wel het geval is, ze zijn moeilijk in de praktijk toepasbaar. Ieder die iets nieuws over onderwijs bedenkt, zou zich moeten realiseren hoe dat nieuwe er in de praktijk van de classesituatie gaat uitzien.

Praktijkmensen hebben vaak geen tijd om na te denken. Ze zijn ontevreden over de les van gisteren en zoeken een zo snel mogelijke oplossing voor de les van morgen. Daarom zullen ze eerder naar Interkom dan naar het boek van ten Brinke grijpen. Dat blijft voorlopig op de plank liggen: het is te dik, te moeilijk, te weinig praktisch en bovendien nog in het Engels geschreven, het lezen vergt teveel tijd, tijd die beter aan korrektiewerk besteed kan worden, denken zij. Terecht?

Ik heb een paar avonden ervoor uitgetrokken om het boek van ten Brinke eens min of meer grondig door te lezen. Steeds hield ik in mijn achterhoofd de vraag: wat heeft de man van de praktijk eraan, in hoeverre kan ik hem aanraden dit boek ook te lezen?

Wat zou hij ermee kunnen doen in zijn lessen? Volgens de schrijver zelf zouden moedertaalleraren in vele landen van het lezen van zijn boek kunnen profiteren. 'The profit, if any, will probably not be felt immediately. Every mother-tongue teacher is confronted with so many practical problems (available material, the kind of students he has, colleagues' views, examination requirements, etc.) that it is almost impossible to apply immediately a new insight one has acquired!' (p. 13).

3 LEZEND ACHTER MIJN BUREAU

Het boek van ten Brinke is een handboek voor het moedertaalonderwijs op ongeveer middelbare school-niveau. Het is gebaseerd op een aantal buitenlandse handboeken; opmerkelijk genoeg ontbreekt een Nederlands werk in de lijst van basismateriaal die de auteur op pagina 12 geeft. Dat is geschreven door achtereenvolgens voor Engeland

Doughty, Pearce, Thornton, Flower en Whitehead, voor West-Duitsland Helmers en Ulshöfer en voor de Verenigde Staten Fowler, Moffett en Rodgers. Noch zij die geen van deze heren kennen, noch zij die al de werken van hen al hebben stukgelezen, mogen nu besluiten het boek van ten Brinke niet te lezen. Dat is namelijk heel best te lezen zonder kennis te hebben van al zijn buitenlandse voorgangers. En daarnaast voegt het iets toe dat de anderen missen: schrijven de anderen namelijk de ideale manier van lesgeven voor (zo is het goed en zo moet het), ten Brinke gaat niet verder dan, zo zou het kunnen, maar bedenk wel, als je het zo doet, dan heb je er waarschijnlijk die en die redenen voor en bereik je er die en die resultaten mee. Ten Brinke geeft zijn lezers meer vrijheid dan het buitenlandse tiental doet en dat is wel prettig. Ook konsekwent voor een schrijver die als hij iets predikt, de tolerantie wil bevorderen.

Ten Brinkes boek is een handboek, dat wil zeggen dat het niet bedoeld is om in één keer door te lezen (zoals ik gedaan heb) maar om het te gebruiken, om er iets in op te zoeken als je met problemen zit. Het moet dus goed toegankelijk zijn via inhoudsopgave en registers. Nu ontbraken aan de drukproeven, die ik gelezen heb, het register, zodat ik daar niets over zeggen kan. De inhoudsopgave (evenals de tekst zelf) maakt zeker een overzichtelijke en logisch opgebouwde indruk.

Het boek is in het Engels geschreven, voor een groter lezerspubliek dan de Nederlandse moedertaalleraar dus. In hoeverre de pretentie ook voor buitenlanders iets belangrijks te beweren te hebben waar gemaakt wordt, valt voor mij moeilijk te beoordelen. (Over pretenties tussen haakjes: het woordje *complete* in de titel, gelukkig staat daar weer het woordje *tentative* in de ondertitel tegenover.) Voor de Nederlandse moedertaalleraar hoeft het Engels echter geen bezwaar te zijn: het boek is redelijk makkelijk leesbaar, mede door de overzichtelijkheid van de tekst en de duidelijke manier van uitleggen (en de zo af en toe tussen al die serieuzigheid krioelende humor).

Het boek is in vier delen ingedeeld, achtereenvolgens:

- The conceptuel instrument
- Normal functionality versus scholastic functionality
- The other dimensions
- The position of ‘mother-tongue teaching’ in the curriculum

Deel 1 behandelt de begrippen, de theorie. Die kan je, als je wilt, rustig meteen overslaan om naar de delen 2 en 3, de praktijk, door te stomen. Deze zijn namelijk ook zonder kennis van het begrippenapparaat best leesbaar. In deel 4 zijn bekende onderwerpen van de LWG (landelijke werkgroep moedertaalonderwijs en toch geen nederlands) terug te vinden.

Wat biedt de inhoud van het boek? In principe geeft het een beschrijving van alle verschillende manieren waarop je onderwijs in de moedertaal zou kunnen geven, die als legitiem beschouwd zouden kunnen worden. Andere handboeken deden slechts een keus uit die legitieme mogelijkheden. Dit boek tracht al de legitieme mogelijkheden te presenteren die er bestaan. Legitiem betekent, dat er onderwijskundig gezien akseptabele doelen worden nagestreefd, bewust van bepaalde methoden gebruik wordt gemaakt en inhoud en evaluatie van de les samenhangt met de nagestreefte doelen. Ten Brinke stelt zich in zijn boek erg breed op; hij aksepteert veel als legitiem waar anderen mogelijk toch bedenkingen tegen zouden kunnen hebben. Dit alles heeft ten

Brinke zo systematisch en compleet mogelijk beschreven.

In dit boek is een redelijk systeem te vinden waardoor een discussie over lesinhouden, doelen, evaluatiemethoden en alles wat er verder zo op de agenda van een sektievergadering voorkomt wat redelijker zou kunnen verlopen. Vaak immers gaan bepaalde meningen (wel/geen grammatika of literatuur) terug op waarden of levensovertuigingen die tijdens het gesprek wel meespelen maar toch verzwegen worden. Ten Brinke tracht onder andere deze achterliggende waarden in de discussie te betrekken, waardoor hopelijk het geruzie binnen een sektie veranderd kan worden in redelijk overleg. Het principe daarbij is, dat alles wat je als leraar doet een keuze is uit een groter geheel van mogelijkheden.

Laten we nu eens kijken of het boek ook vonnellijk goedgekeurd kan worden. Criteria daarvoor zijn maar weer eens de mooie kreten longitudinaal, latitudinaal en emancipatie.

Het boek is bedoeld voor de 'secondary education', ongeveer het middelbaar onderwijs dus. Dat wil niet zeggen dat het in het basisonderwijs en het tertiair onderwijs niet van belang is. Leraren in die vormen van onderwijs kunnen dit boek best gebruiken als middel om eens over hun manier van lesgeven na te denken. Maar ze zullen dan zelf enig verschuifwerk moeten doen (ongeveer zoals een leraar die een 2-MAVO-les uit Interkom in een 3-MAVO wil uitvoeren). Longitudinaal voldoende.

Het hele vierde deel van het boek besteedt aandacht aan de plaats van het moedertaalonderwijs in het totale lesgebeuren op school. Dat is wel ruimte genoeg, plus voor latitudinaliteit.

En voor de emancipatie een citaatje: 'I realize that groups of educators who are at this moment tenaciously fighting for such things as a decent education for lower-class children, feel that talking about playing versus working is less important than discussing the question of how to emancipate the working class. However, this is not a fighting book intended for specific innovational situation; what it is trying to provide is broad information about all of the important factors that influence mother-tongue teaching in general - the play/work issue being only one of these factors. I hope that reading between the lines will convey how strongly I sympathize with the fighters. I have tried, however, to keep feelings of this kind out of the book as much as possible.' (p. 27). De geëmancipeerde lezer mag nu zelf het vonmerkje op het boek zetten.

Ten Brinke had tijdens het schrijven van het boek een bepaald werkklimaat in een klas voor ogen, dat mij erg aanspreekt en dat hij in het kort op pagina 34 beschrijft. De manier van besluitvorming is democratisch: besluiten worden genomen door de groep. Besluitvorming, evenals andere vormen van interactie tussen leraar en leerling, behoort gebaseerd te zijn op het principe van de redelijkheid. Wederzijdse sympathie tussen leraar en student vormt de basis voor samenwerking.

Om deze bespreking van de inhoud van het boek af te ronden, volgt hier nog een lijstje van de hoofdstuktitels, zonder kommentaar, zodat iedereen kan zien of er iets van zijn gading bij is.

deel 1

- 1 Terms and procedures
- 2 Dimensions of objectives of mother-tongue teaching and their arrangement

deel 2

- 3 Outline of the theory
- 4 Learning to read and listen for practical purposes
- 5 Learning to write and speak for practical purposes
- 6 Intellectual learning and the principle of normal functionality
- 7 Sacrosanct purposes
- 8 Mixing practical and intellectual points of view
- 9 Motives for choosing

deel 3

- 10 Disciplinarity
- 11 'Dangerous subjects'
- 12 Lingual correctness
- 13 The 'Cultural Heritage' motif
- 14 Creation or elaboration?
- 15 Cooperation and individual achievement as educational aims
- 16 Should we stimulate personal expression?

deel 4

- 17 The content and nomenclature of mother-tongue teaching seen against the background of the school curriculum as a whole

4 OVERZICHT

Wie alleen maar een goede les voor morgen zoekt, zal waarschijnlijk weinig aan het boek hebben. Wie echter goede lessen voor over een half jaar zoekt, zal naar mijn inzicht veel aan het boek hebben. Het zet je aan het denken en dus hopelijk aan het veranderen en verbeteren. Ten Brinke biedt een systeem waarmee je je eigen onderwijspraktijk eens kunt analyseren. Het boeiende is dat het misschien mogelijk is het systeem af te wijzen (of het waterdicht is, durf ik op dit moment niet te zeggen), terwijl je toch wat aan het lezen van dit boek kan hebben. Ook als je het systeem (gedeeltelijk) afwijst, heb je op zichzelf al veel aan de stimulans voor het denken over je lesgeven. En dat denken over die lessen kan op gang komen of verder gaan door het lezen van dit boek.

Zoals ik iedere beginnende leraar zou aanraden het boek van Griffioen te lezen, zo raad ik gevorderden aan het werk van ten Brinke door te werken.

Schrijven over dit boek was voor mij door het tijdgebrek (er werd maar steeds gebeld om te vragen hoe het ermee staat) een tamelijk frustrerende bezigheid. Steven ten Brinke heeft jaren gedacht, gewerkt en geschreven aan zijn boek, dat er nu om vraagt aandachtig gelezen te worden. Graag zou ik een hele tijd aan het lezen besteed hebben, alles eens goed overdacht hebben en op me in laten werken, maar die telefoon . . . Ik hoop dat een ander er een diepgaander recensie over zal kunnen schrijven.

Wat moet je er nu mee, moedertaalleraar? Ik raad je aan dit boek te lezen. Waarschijnlijk lees je het niet meteen uit (al zijn er genoeg gedeelten die je zult verslinden). Laat het rustig op je bureau liggen, lees hier en daar eens wat, laat het op je inwerken. Zet je ertegen af of laat je erdoor overtuigen. Maar aan het denken zet het je wel. Of anders zou je dit al niet meer lezen.